

Володимир МУРАВСЬКИЙ

ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПРО ТАК ЗВАНІЙ «АРХІВ СЕНИКА»

«Архів Сеника» належить до історичних фактів, які через свій зв'язок із діяльністю розвідок різних держав та нелегальних організацій завжди викликали підвищене зацікавлення та велику кількість різноманітних гіпотез, здогадів та вигадок. Події на кшталт тих, що супроводжували цей факт, завжди мають великий резонанс у суспільстві. Для конкретного історика така тема, з одного боку, є цікавим і захопливим об'єктом дослідження, а з іншого – через свою заполітизованість, – стає проблемною, оскільки неодмінно викликає обурення та критику, далеку від наукової. Тому в цьому дослідженні намагатимемось керуватися лише логікою, поділяючи факти на доведені та можливі. Передовсім, хочемо зазначити, що сама постать Омеляна Сеника має в нашому випадку другорядне значення. Ідеться насамперед про механізм та шлях, яким документи Організації Українських Націоналістів, організації підпільної, потрапили до рук польських силових структур і стали серйозним джерелом інформації, через яку ОУН зазнала чи не найбільших утрат серед членів та суттєвих структурних порушень.

Саме поняття «архів Сеника» охоплює комплекс документів Організації Українських Націоналістів, що був використаний на Варшавському судовому процесі 1935–1936 рр. над Крайовим Провідником Степаном Бандерою і його спільниками щодо вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького. Назва архіву походить від прізвища провідного діяча ОУН, члена Проводу Українських Націоналістів (ПУНу) Омеляна Сеника, чиї документи становили невизначену за обсягом частину цього комплексу матеріалів.

Омелян Сеник (19.01.1891, м. Яворів, Галичина – 30.08.1941, м. Житомир) – громадсько-політичний діяч націоналістичного руху. Відомі псевда – «Біляк», «Брощак», «Гриб», «Грибівський», «Канцлер», «Кащук», «Уран», «Урбанський». Син Дмитра та Євфрозини Биїк. Сотник Української галицької армії; член т. зв. «Летючої бригади» Української військової організації (УВО) під командуванням

Ю. Головінського. У 1927 р. – технічний редактор перших чотирьох номерів видання «Сурма». У 1929 р. – крайовий комендант УВО. Після Конгресу українських націоналістів кооптований до складу ПУНу, де координував роботу референтур та відповідав за діяльність УВО на західноукраїнських землях. За завданням ОУН здійснив кілька поїздок до США та Канади з метою пропагувати ідеї організації та розбудовувати її фінансове підґрунтя. Під час розколу ОУН у 1939–1940 рр. прихильники С. Бандери вимагали усунути О. Сеніка зі складу ПУНу. Убитий за нез'ясованих обставин у Житомирі.

Для тогочасного польського та українського суспільства, яке здебільшого діставало відомості про ОУН із судових процесів та пропагандистської літератури, «архів Сеніка» став дуже важливим джерелом правдивої інформації. Література дає уявлення про ідеї та методи діяльності і лише зрідка – можливість побачити структуру та персональний склад. Інформація з судових процесів теж залежить від багатьох факторів, насамперед від успіхів розслідування й того, чи багато сказали обвинувачені. Всяка організація, що діє в підпільних умовах, намагається не допускати витоків відомостей про себе. Такий витік інформації може стати приводом до арештів, обшуків та судових розправ. До Варшавського процесу відомості поліцейних експертів стосовно націоналістичного підпілля часто були заплутаними, їхні знання про внутрішнє життя організації – фрагментарними, а висновки – хибними. Основним джерелом інформації для них була та сама пропагандистська література. Тому отримання великої кількості документів, відтак використаних у судовому процесі, суттєво підняло рівень обізнаності відповідних фахівців і суспільства загалом.

Для самої ОУН «архів Сеніка» став великою проблемою, може навіть не через численні арешти, до яких організація адаптувалася, хоча за розмахом вони й перевищили всі попередні хвилі; і навіть не через втрату переважної кількості провідних кадрів, адже саме Варшавський та Львівський процеси над членами організації, завдяки поведінці обвинувачених, стали причиною зростання популярності ОУН серед українського громадянства. Найбільша проблема полягала в потужному ударі, якого зазнала довіра всередині організації. Історія з «архівом Сеніка» загострила й так не ідеальні стосунки між т. зв. «крайовиками», тобто кадрами ОУН у Західній Україні, та еміграційними діячами. Розбіжності мали об'єктивне підґрунтя і впливали з різних умов існування організації в Західній Україні та на еміграції. З одного боку – сувора конспірація, постійний поліцейний нагляд, ревізії, конфіскації, з іншого – напівлегальне існування з легальною націоналістичною пресою, публічні дискусії та пропаганда

ідей. Об'єктивно обставини організаційного життя, наприклад, Степана Бандери у Львові та Володимира Мартинця в Празі істотно відрізнялися. Часто-густо предметом непорозумінь ставали тактичні кроки щодо політичних структур – конкурентів та ворогів. У Галичині, де тиск влади був особливо відчутний, актив ОУН на факти співпраці з нею реагував дуже гостро, тоді як рядові члени та провідні діячі на еміграції прихильніше ставилися, скажімо, до ідеї співробітництва з УНДО (Українським національно-демократичним об'єднанням). Показовими в цьому сенсі можна вважати інтенсивні зв'язки ПУНу з послом до польського сейму Міленою Рудницькою, в той час як у «краю» про аналогічну співпрацю з боку ОУН не могло бути й мови, що виразно видно з тогочасної публіцистики і критичних статей самої М. Рудницької. За кордоном вона тісно співпрацювала на терені міжнародної політики з Євгеном Коновальцем та Євгеном Онацьким, представляла ОУН на зустрічі з Беніто Муссоліні й добивалась урядових стипендій для членства ОУН з «краю». Такі провідні діячі організації як Дмитро Андрієвський чи Євген Онацький у принципі не знали на нюансах внутрішнього життя українського громадянства в Галичині.

Вдруге «архіву Сеника» судилося стати актуальною політичною справою в подіях 1939–1940 рр., коли розбіжності між членами ОУН розрослись настільки, що призвели до розколу. Тоді історія «архіву» стала одним з основних аргументів для недовіри крайового членства і самому О. Сеникові, і ПУНу загалом. Відтоді ця проблема й отримала сильне емоційне забарвлення.

На жаль, судові матеріали Варшавського процесу не збереглися до нашого часу, що, без сумніву, створює додаткові складнощі в дослідженні теми, зокрема, не дає відтворити повний перелік документів і, що найважливіше, підтвердити або спростувати тезу про фальсифікацію матеріалів, чи бодай їхньої частини. Теза ця була поширена в тогочасній пресі, вона фігурує і в сучасних публікаціях. Однак, можливо, ці матеріали ще будуть виявлені в архівних збірках Варшави чи інших міст.

Пропоноване дослідження не має на меті зробити остаточні висновки щодо цієї заплутаної історії. Для цього потрібні ще тривалі пошуки документальних джерел чеського, польського та німецького походження, а також офіційних документів ОУН, зокрема матеріалів судового розгляду проти Омеляна Сеника, що, за деякими відомостями, відбувся, але про який, фактично, нічого не відомо. Новизна пропонованої публікації полягає в тому, що в ній уперше використано документальні джерела. Спираючись на офіційні документи державних органів, можна підтвердити чи спростувати

низку фактів та припущень, висловлених у мемуарах та в присвячених цьому питанню історичних працях.

Згідно з актом обвинувачення Варшавського процесу, 1935 р. Міністерство внутрішніх справ Польщі та 2-й відділ Головного штабу армії Речі Посполитої володіли комплексом документів, що походили з секретних архівів ОУН, обсягом 418 оригіналів і 2055 фотокопій рукописних і машинописних документів¹.

Перше пояснення щодо походження документів дав на судовому процесі працівник 2-го відділу Головного штабу майор Єжи Кшимовський. Згідно з його свідченнями, ці матеріали походили з архівів українських емігрантів – діячів ОУН у Чехословаччині, у яких 1934 р. було проведено ревізії та конфісковано значний за обсягом документальний масив.

Своє бачення «архіву Сеника» навів у спогадах учасник подій, головний редактор офіціозу ОУН «Розбудова Нації» та секретар ПУНу Володимир Мартинець: «О. Сеник-Грибівський переховував архівні матеріали в кількох державах, у сейфах та в різних сховищах. Один такий схов у Празі, що про нього ні один член організації не знав і що до речі складався з матеріалів другоступеневої вартости, накрила в 1933 р. чехословацька поліція, знайшовши при заарештованім на вулиці Сеникові адресу конспіративного помешкання. Саме та обставина, що ніхто з членів організації не знав про сховище, виключила можливість, по заарештуванні Сеника, завчасу забрати матеріали. Знайдені матеріали у фотокопіях згодом передав шеф чеського Генерального штабу ген. Сирови польській владі, і вони фігурували в 1935 р. як т.зв. архів Сеника перед польським судом в процесі за атентат на Перацького проти Бандери і товаришів»².

Наступним питання історії «архіву Сеника» порушив польський історик Фелікс Свйонтек. Згідно з його публікацією, обшуки в шести провідних членів ОУН у Чехословаччині – В. Мартинця, Д. Демчука, О. Чучкевича, В. Забавського, Я. Барановського та О. Сеника – було проведено навесні 1933 р. Дослідник також зазначає, що після перегляду та копіювання представники польських спецслужб повернули документи власникам³. Очевидно, саме тому вони не зробили жодних заходів, щоб попередити керівництво ОУН на ЗУЗ (Західно-

¹ Користуємося текстом акту обвинувачення, опублікованим у: Книш З. *Варшавський процес ОУН на підложжі польсько-українських відносин тієї доби.* – Т. 1. – Торонто, 1986. – С. 122.

² Мартинець В. *Українське підпілля від У.В.О. до О.У.Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму.* – Б. м., 1949. – С. 12.

³ Świątek F. *Czy t.zw. archiwum Senyka było autentyczne, czy było to archiwum falsyfikatorów?* // *Najnowsze dzieje Polski 1914/1939.* – 1965 – Т. IX. – S. 276.

Українських Землях) про потрапляння архівних документів до чужих рук, бо не припускали, що матеріали чи їхні копії могли потрапити до польських силових структур. Обсяг документів становив 30 томів по 500 аркушів⁴. У статті зазначено також, що матеріали «архіву Сеника» було показано адвокатам Варшавського процесу, адвокатам процесу щодо вбивства І. Бабія (Львівський процес 1936 р.) і представникам Української парламентарної репрезентації. Про долю архіву автор пише, що оригінали та фотокопії, імовірно, згоріли у Варшаві у вересні 1939 р.⁵ Автор обстоює думку (як видно з назви статті «Чи т. зв. архів Сеника був автентичним, чи був архівом фальсифікатів?»), що ці документи були автентичними й мали неабияку вагу, – зокрема листування членів ПУНу, документи, що стосуються діяльності закордонних експозитур ОУН, фінансові документи тощо.

П. Мірчук у праці з історії ОУН, розглядаючи питання «архіву Сеника», зосереджує увагу здебільшого на значенні документів для розслідування замаху на міністра Перацького. Про зміст та походження архіву П. Мірчук подає лише короткі загальні відомості, а саме, що т. зв. «архів Сеника» складався зі звітів, протоколів та інших матеріалів Проводу українських націоналістів, які зберігалися в Празі під опікою Омеляна Сеника та Ярослава Барановського, обсягом близько 2 тис. одиниць. Критично поставившись до пояснення В. Мартинця, автор порушує такі питання: 1) якщо арешт О. Сеника відбувся 1933 р., то незрозуміло, звідки в архіві взялися матеріали, датовані осінню– зимою 1933 та початком 1934 рр.; 2) навряд чи можна говорити про «другоступеневу вартість» матеріалів, оскільки в цьому комплексі документів були джерела першорядної ваги, а саме: про склад керівних органів ОУН, список усіх експозитур ОУН за кордоном, фінансові документи ПУНу, кореспонденція, звіти Крайової екзекутиви ОУН; 3) оскільки з документів «архіву Сеника» було зроблено лише фотокопії, то 418 оригіналів, що належали до цієї збірки, не походили з цього архіву⁶.

Спосіб отримання польською розвідкою «архіву Сеника» найкраще описано в книжці, автором якої був колишній прокурор на Варшавському процесі Владислав Желенський. Ця важлива праця вперше була видана 1973 р. в Парижі й перевидана з невеликими доповненнями 1995 р. в Варшаві. У розділі «Здобуття актів Сеника» В. Желенський, покликаючись на листи полковника польської

⁴ Świątek F. Czy t.zw. archiwum Senyka było autentyczne, czy było to archiwum falsyfikatów? // *Najnowsze dzieje Polski 1914/1939. – 1965 – T. IX. – S. 278.*

⁵ *Ibid.* – S. 280.

⁶ Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк, 1968. – Т. 1: 1920–1939. – С. 381–382.*

розвідки Стефана Маєра, ось як описує спосіб отримання цих документів. Із 1929 р. між чехословацьким та польським 2-ми відділами військових штабів було налагоджено співпрацю з метою обміну військовою інформацією, передовсім щодо Німеччини. Функції польського представника в Празі виконував майор Єжи Кшимовський, чехословацьку сторону представляли спочатку полковник Соукуп та підполковник Яндера, а пізніше – полковник Дрґач, підполковник Моравец та майор Бартік. Під приводом контактів ОУН з Абвером Є. Кшимовський переконав майора Бартіка перевірити діяльність української еміграції, зокрема відділів ОУН. Останній, не пояснюючи своїх дій керівництву, восени 1933 р. зробив ревізії в кількох українців у Празі. У квартирі О. Сеника було знайдено велику кількість документів українською мовою. Через великий обсяг архіву та незнання української мови майор Бартік попросив допомогти розібратися з цими документами Є. Кшимовського. Цей вивіз їх до Варшави, де з них було зроблено по дві копії, після чого повернув чеській стороні. У середині грудня 1933 р., після побіжного огляду документів, 2-й відділ передав один примірник копій Міністерству внутрішніх справ⁷.

Учасник Варшавського процесу 1935–1936 рр. Микола Климишин у своїх спогадах пише, що напередодні процесу йому як підсудному було дозволено ознайомитися з матеріалами кримінальної справи, що становили 45 томів і серед яких особливу групу документів творив «архів Сеника». «У ньому були інформації з першого джерела, бо це були таємні письма, звіти, листування та інші документи закордонного Проводу Українських Націоналістів, зібрані дуже дбайливо, немов матеріал для майбутнього історика»⁸. Слід зазначити, що і для М. Климишина, і для інших підсудних Варшавського процесу було очевидним, що наявні документи є автентичними.

Важливі відомості до історії «архіву Сеника» знаходимо в 3-му та 4-му томах збірника статей та листування представника ОУН в Італії Євгена Онацького «У вічному місті» (за 1933 та 1934 рр.). Особлива цінність цих відомостей полягає в тому, що вони дають змогу точно датувати арешти та ревізії у провідних діячів ОУН у Чехословаччині. Другий великий позитив – те, що матеріали «У вічному місті» не є спогадами, що збільшує вагу цього історичного джерела.

У листі до Є. Онацького від 21 жовтня 1933 р. Є. Коновалець пише: «Доводжу до Вашого відома, що в останніх днях в Володівці* відбулися

⁷ Żeleński W. *Zabójstwo ministra Pierackiego*. – Warszawa, 1995. – S. 50–53.

⁸ Климишин М. *В поході до волі: спомини*. – Детроїт, 1987. – Т. 1. – С. 122–123.

* *Кодове слово, що означає «Чехословаччина».*

двома наворотами ревізії в Волянського* і Забавського. У Волянського, при першому трусові, забрали тільки по одному примірникові наших видань. Приватне листування переглянули, але нічого не забрали. При другому трусові забрали всі матеріали, які стояли в зв'язку з ОЕК**. У Забавського, натомість, забрали «Сурму». Ні Волянського, ні Забавського не арештували. Натомість, на пошті, коли Кащук*** вибирав із поштової скриньки листи, поліція його заарештувала й до вчорашнього дня не випустила.

Ті ревізії й арешти стоять, мабуть, у зв'язку, з одного боку, з фактом переловлення чехами транспорту 2.000 примірників брошури в справі шкільної акції на Західньо-Українських Землях, а з другого боку, мабуть, у зв'язку з розв'язанням націонал-соціалістичної партії в Чехії. Припускаю, що мав бути на наших людей донос, що, мовляв, вони з тою партією стояли в якомусь зв'язку»⁹.

У листі за 26 жовтня Є. Коновалець повідомляє, що після О. Сеника було заарештовано також В. Мартинця і В. Забавського¹⁰. У листі до Є. Онацького від Є. Коновальця, отриманому 8 грудня 1933 р. (дати написання листа немає), зазначено: «У першу чергу доводжу до Вашого відома, що всі три наші хворі**** володівчани***** вчора виздоровіли*****. Вчора ввечері дістав я про це телеграфічне повідомлення... Як би там справи не склалися, я вважаю, що Кащук і Туратті***** повинні по змозі якнайскоріше з Володівки виїхати. Таким чином, ми навіть не зачіпаючись з володівчанами, дамо їм до пізнання, що справу захворювання***** спеціально Туратті вважаємо афронтом, зробленим з боку володівчан всій нашій Організації. Крім того, через виїзд Тура***** з Володівки, ми до певної міри унезалежимо себе теж від володівчан, що в теперішній міжнародній обстановці, на мою думку, необхідно»¹¹.

* Псевдонім В. Мартинця.

** Ідеться про інформаційний двотижневик для німецької преси «*Osteuropäische Korrespondenz*», українське видання в Берліні від 1926 р.

*** Псевдонім О. Сеника.

⁹ Онацький Є. У вічному місті: Записки українського журналіста. 1933 рік. — Торонто, 1985. — С. 416.

¹⁰ Там само. — С. 419.

**** Кодове слово, що означає «арештовані».

***** Кодове слово, що означає «чехи». У цьому випадку йдеться про членів ОУН у Чехословаччині.

***** Кодове слово, що означає «звільнені».

***** Псевдонім В. Мартинця.

***** Кодове слово, що означає «арешт», «затримання».

***** Псевдонім В. Мартинця.

¹¹ Там само. — С. 446.

У збірнику за 1934 р. у листі Є. Коновальця від 15 вересня сказано: «Чехи, з невияснених досі причин, знов поробили арешти серед наших людей. Сам Мартинець в останньому моменті втік через вікно»¹². Цікавий опис подій міститься також в листі В. Мартинця до Є. Коновальця від 14 вересня 1934 р.: «Перегляд у Волянського шершені* робили дуже основно: забрали речі, що були на верху, або в бюрку. Зокрема забрали все, що мало на собі тризуб, включно до мідяного тризуба, що висів на стіні, і усіх оправлених річників журналу. Випорожнили все бюрко, залишивши, на домагання жінки, приватне листування: отже, забрали статті, витинки, книжки різного роду (оправлені) і т.д. Мусіли два рази приходити, щоб із тим забратися.

[...] Перегляд робили від 6 до 10 рано, бо кожную газету й папір переглядали. Моя капітуляція, щоб дати їм багато заняття в не дуже потрібних шпартгалах (витинки, старі часописи), показалася правильною.

Далі переказувала Ірчик, що взяли Фіялку**, Масного, Хмеля***, одного інженера, в якого знайшли “Сурму”, ще інших “піонків”****, словом, перегляд мав масовий характер. У середу (12-го) було це відомо загальною.

Щодо Жлудкина, то його викинули до сусідів Кіндрата*****. Одначе йому вдалося вернутися назад до Володівки»¹³.

Листування, опубліковане у збірнику «У вічному місті», дає можливість чітко розмежувати події осені 1933 та осені 1934 рр., які в багатьох публікаціях зливалися в одну.

Польський історик Владислав Козачук у своїй праці «Битва за таємниці. Розвідувальні служби Польщі та Німеччини 1918-1939», крім загальної характеристики міжнародних відносин у Центральній Європі та дотичних до теми аспектів польсько-чехословацьких стосунків, подає кілька цікавих фактів, що мають безпосередній стосунок до «архіву Сеника». Автор вказує, що польсько-чехословацька співпраця в галузі обміну інформацією з питань німецьких збройних сил розпочалася 1928 р. Ініціатором з чехословацького боку виступив заступник керівника Генерального

¹² Онацький Є. *У вічному місті: Записки українського журналіста. 1934 рік.* — Торонто, 1989. — С. 287–288.

* Кодове слово, що означає «поліція».

** Псевдонім Ярослава Барановського.

*** Можливо, йдеться про Олександра Хмельовського.

**** Від польського слова «ріонек» — «пішак».

***** Псевдонім Романа Сушка. «Сусіди Кіндрата» — кодовий вираз, що означає «австрійці» — за місцем проживання Р. Сушка.

¹³ Там само. — С. 301.

штабу генерал Прхала. Засади та ділянки співпраці було остаточно визначено в лютому 1933 р. в Празі на польсько-чехословацькій конференції в справі військового зв'язку. Окрім німецьких справ, керівники 2-го відділу польського Генерального штабу, згідно з директивами уряду, доручили пражській експозитурі ще й нагляд за українською еміграцією, що перебувала в Чехословаччині. Експонентами польської розвідки в Празі були майор Єжи Кшимоцький і, пізніше, капітан Богдан Квецінський. Робота експозитури була зосереджена на трьох напрямках: німецькому, радянському та українському. Після підписання польсько-німецької угоди про ненапад 1934 р. польська сторона відмовилась обмінюватись інформацією у справах Німеччини. Подальшу співпрацю 2-й відділ польського Генерального штабу узалежнив від того, «який еквівалент у гарантіях супроти діяльності української ірреденти з території Чехії хоче нам дати 2-й відділ чехословацького штабу в обмін на ліквідацію представництва, яке, що треба нагадати, було створене головню з метою розвідки проти українців»¹⁴. Крім польсько-німецького договору, на загострення стосунків вплинули і дипломатичні кроки Чехословаччини, спрямовані на зближення з СРСР. Розірвання відносин фактично відбулося в березні 1936 р. З цього приводу В. Козачук наводить цитату з польського документа, зміст якої полягає в тому, що при зміні відносин між ЧСР та СРСР капітану Квецінському було заявлено, що чехословацька сторона відмовляється від постійної співпраці з 2-им відділом польського Генерального штабу, яка стосується Радянського Союзу, має намір далі працювати проти німців, а щодо української справи – то обсервації капітана Квецінського з метою виявити на території Чехословаччини осіб, запідозрених в участі у вбивстві міністра Перацького, слід вважати закінченими, оскільки справа перебуває на стадії судового розгляду¹⁵.

Спеціалізованою, великою за обсягом працею про «архів Сеника» є книжка Зиновія Кшиша¹⁶. Ця робота виразно відрізняється від попередніх насамперед тим, що дослідник стверджує: «архів Сеника» як такий ніколи не існував, а комплекс матеріалів, використовуваний під час Варшавського процесу, складався частково з документів, конфіскованих у різних діячів ОУН, а частково був сфальсифікований. «В дійсності ніякого “архіву” не було. Не був це ані архів ОУН, ані архів

¹⁴ Kozaczuk W. *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Niemiec 1918-1939.* – Warszawa, 1999. – S. 178.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Кшиш З. *Архів Сеника: Історично-критична студія.* – Торонто–Нью-Йорк–Лондон–Сідней, 1992.

одного чоловіка, члена ПУНу Омеляна Сеника-Грибівського»¹⁷. З. Книш вважає, що основою т. зв. «архіву Сеника» були документи редакції журналу «Розбудова Нації», сконфісковані з квартири головного редактора В. Мартинця, які не мали, однак, жодного значення; документи інших українських емігрантів – членів ОУН у Чехословаччині; Ріка Ярого з Берліна; документи з експозитури ОУН у Данцігу та поліцейних архівів УВО й ОУН у Польщі. Арешт О. Сеника, В. Мартинця та В. Забавського З. Книш датує осінню 1933 р. Автор відкидає думку про те, що О. Сеник мав у розпорядженні організаційні архіви, оскільки це не входило до його компетенції, а у разі, коли б такий архів існував, то він мав би зберігатися в Берліні, як у постійному місці проживання О. Сеника, а не у Празі. Дослідник також відкидає можливість передачі чехословацькими органами будь-яких документів восени 1934 р. через підписання польсько-німецького договору про ненапад у січні 1934 р., який вніс додаткову напругу в чехословацько-польські стосунки¹⁸.

Попередній огляд наявної літератури, спогадів та джерел свідчить про серйозні розбіжності у відтворенні подій, що стосуються генези питання «архіву Сеника». Насамперед слід зазначити, що в усіх цих джерелах майже не використовували документальних матеріалів. Тому виявлення в Архіві Міністерства закордонних справ Чеської Республіки (далі – Архів МЗС ЧР) внутрішніх документів про «архів Сеника» дасть змогу висвітлити проблему на якісно вищому рівні. За наявними документами, на жаль, не можна остаточно вирішити низку засадничих питань дискусії довкола «архіву Сеника», зокрема про обсяг та зміст документів, їхнє походження та можливість передачі польській розвідці. Зміст документів не має вирішального значення в дискусії. Їхня вартість полягає в тому, що вони дають змогу підтвердити чи спростувати деякі судження та гіпотези. Вони певною мірою звужать поле дискусії та зроблять її більш окресленою. Якщо взяти дві діаметрально протилежні позиції в дослідженнях про «архів», наприклад З. Книша та В. Желенського, то наведені документи суттєво не суперечать жодному авторові й могли б успішно бути використаними в їхній аргументації.

Матеріали Архіву МЗС ЧР про «архів Сеника», представлені в цій публікації, складаються з 10 документів, один з яких датовано 1934, а решту – 1936 р. Усі вони походять з фонду «Сейфові документи II/2». Назва фонду вказує на те, що ці матеріали зберігали в сейфах під

¹⁷ Книш З. *Архів Сеника: Історично-критична студія*. – Торонто–Нью-Йорк–Лондон–Сідней, 1992. – С. 153.

¹⁸ Там само. – С. 21.

грифом «таємно». Згідно зі штампами, розсекречення документів відбулося 22.05.2001 р. Документ, позначений номером «1», відрізняється від інших, окрім датування, своїм походженням. Він єдиний – створений поза сферою діяльності МЗС і включений сюди для уточнення датування арештів та ревізій серед діячів ОУН восени 1934 р., а також – для уточнення списку осіб, проти яких чехословацька влада застосувала силові методи як реакцію на успішний замах ОУН на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького 15 червня 1934 р. Решта документів, що пов'язані між собою, постали в результаті розслідування та пошуку відомостей про «архів Сеника» у відповідь на публікації в пресі, котрі висвітлювали перебіг Варшавського процесу 1935–1936 рр. Найвні документи торкаються трьох питань: 1) запити Міністерства закордонних справ до Міністерств оборони та внутрішніх справ з метою збору інформації про «архів Сеника»; 2) повідомлення про публікації в пресі; 3) заходи литовських дипломатів щодо збору інформації про «архів Сеника». Тут подано повний переклад лише трьох документів (див. № 7–9), які в архіві МЗС ЧР об'єднані в один реферат. Це зумовлено тим, що зміст перекладених документів охоплює переважну кількість інших джерел. Частина анотованих документів має для нашого дослідження другорядне значення. Публікацію підготовлено згідно з сучасними нормами археографії. Що стосується інших документів, то ми наводимо лише їхній короткий зміст з акцентом на важливих фактах.

Маємо особливо наголосити, що, використовуючи відомості з документів МЗС, мусимо зважати на ступінь їхньої вірогідності, з огляду на низку обставин. Документи «архіву Сеника» на Варшавському процесі було використано також проти Чехословаччини. Польська дипломатія робила закиди стосовно безтурботного існування ОУН на території Чехословаччини, адже тут видавали офіційний орган «Розбудова Нації»; тут-таки проживали бойовики ОУН, що після різноманітних бойових акцій, здійснених на території Польщі, переходили кордон і легалізувалися; звідси ж до Польщі надходили посилки з нелегальною літературою тощо. За цих умов передача т. зв. «архіву Сеника» зашкодила Чехословаччині в дипломатичних стосунках із Польщею, а історія з українськими документами виглядала необережністю, помилковим кроком. Зрозуміло, жодна структура не хотіла брати на себе відповідальність за політичні помилки. Тому в офіційному листі МВС повідомляло, що в О. Сеника не могло бути проведено жодних домашніх обшуків, і взагалі, мовляв, про цю справу йому нічого не відомо (док. № 7, пункт 5), на повторний же запит надійшла відповідь, що в управлінні поліції таки

зберігаються документи, skonфісковані в цього українського діяча (док. № 7, пункт 6).

Якщо коротко зреферувати зміст поданих у публікації документів, які торкаються найважливіших питань походження і змісту «архіву Сеника», то впливає таке: 1) восени 1934 р. серед діячів ОУН у Чехословаччині було проведено ревізії, внаслідок яких видано розпорядження про депортацію 15 осіб; 2) українська громадськість не вірила в те, що чехи могли видати ці документи полякам; 3) у Я. Барановського, О. Сеника та інших націоналістичних діячів восени 1934 р. було проведено ревізію і skonфіковано матеріали значного обсягу; 4) у Празі існувало представництво польської розвідки, яке поширювало свою діяльність на українські справи; 5) 2-й відділ Головного штабу переглядав т. зв. «архів Сеника»; 6) офіційних документів, що свідчили б про передачу копій чи оригіналів «архіву» польському представникові Є. Кшимовському, не було виявлено; 7) майор Є. Кшимовський мав доступ до цих матеріалів і, ймовірно, що міг зробити з них копії; 8) skonфісковані документи зберігаються в управлінні поліції в Празі; 9) огляд архіву в управлінні поліції встановив відсутність значної кількості першорядних за значенням документів; 10) МЗС Чехословаччини вважало, що основу т. зв. «архіву Сеника» становили матеріали, skonфісковані німецькими службами у Ріка Ярого в Берліні.

Насамперед, проблематичним є датування арештів провідних діячів ОУН на терені Чехословаччини. Зокрема, Ф. Свйонтек вказує дату – весна 1933 р., В. Мартинець, В. Желенський, З. Кшиш – осінь 1933 р., майор Є. Кшимовський, а за ним П. Мірчук – 1934 р. Лише листування Є. Коновальця з Є. Онацьким дає можливість встановити, що ревізії проводили двічі – у жовтні 1933 р., тоді було заарештовано О. Сеника, В. Мартинця й В. Забавського, та у вересні 1934 р., коли обшуки набули масового характеру. Схиляємося до думки, що події 1934 р. стосувались усіх 12 членів ОУН, вказаних у документі № 1. Найбільші суперечності пов'язані з датуванням обшуку в самого О. Сеника: або він відбувся щойно восени 1933 р., або його проводили двічі – 1933 і 1934 рр. У поданих чеських документах, коли йдеться про конфіскацію, поряд з іменем О. Сеника завжди фігурує прізвище члена ПУНу Я. Барановського. Це важливо з огляду на те, що З. Кшиш заперечує можливість конфіскації в Я. Барановського будь-яких документів¹⁹.

Зміст комплексу skonфіскованих документів відновити на сьогоднішньому етапі дослідження неможливо. Акт обвинувачення поклика-

¹⁹ Кшиш З. *Архів Сеника: Історично-критична студія*. – Торонто–Нью-Йорк–Лондон–Сідней, 1992. – С. 37.

ється лише на кілька десятків із них, тоді як загальна кількість оригіналів та копій становила 2473 позиції. Переліки матеріалів, що зберігалися в управлінні поліції у Празі, не містять документів, на які покликається акт обвинувачення Варшавського процесу (див. № 8, 9), – зокрема, листування О. Сеника та Є. Коновальця, фінансові документи тощо.

Одним із найважливіших є питання про походження окремих документів. Факт обшуку та конфіскації певної кількості матеріалів в О. Сеника – безсумнівний. Однак важливо було би встановити, які саме з документів, що фігурували на судовому розгляді, дійсно походили з цього джерела, а які було конфісковано в інших діячів ОУН. Схиляємося до думки, що не всі матеріали цієї збірки мають спільне джерело і не всі вони були під опікою О. Сеника. Цілком можливо, що частина документів походить з архівів діячів ОУН Німеччини та Данціга, а частина – зі збірки матеріалів, що потрапила до рук польських властей з інших джерел. У цьому випадку варто було б визнати слушність твердження З. Книша про те, що термін «архів Сеника» є хибним, оскільки це не був його особистий архів і не всі документи зберігались у нього.

Окремого дослідження вимагало б питання архівів Організації Українських Націоналістів узагалі. На жаль, про цю сторінку історії ОУН невідомо майже нічого. Очевидно, основні матеріали зберігались у голови Проводу Є. Коновальця. Про інші збірки відомостей немає. Ми повинні підкреслити, що йдеться про архіви організації, а не особисті архіви її діячів, хоча розмежувати особисте та громадське не просто. Цікавим у згаданому контексті є повідомлення В. Мартинця про те, що О. Сеник завідував сховищами архівних документів у кількох державах. З одного боку, В. Мартинець як секретар ПУНу мав би володіти вірогідною інформацією, і його свідчення заслуговують на довіру. З другого – постає питання, якщо йдеться про організаційні архіви, то чому цим займався О. Сеник, адже це не мало би входити до його компетенції. Так само П. Мірчук вказує, що функції О. Сеника охоплювали координацію діяльності референтур, фінансові справи ОУН у Європі та архіви²⁰.

Відкритим також залишається питання про шлях, яким документи потрапили до рук польської розвідки. Жодного офіційного документа, який би засвідчував це, звісно, існувати не може. Однак важливо, чи керівництво 2-го відділу Головного штабу Чехословаччини було поінформоване про таку неофіційну послугу, чи ж сталося це, як твердить В. Желенський, внаслідок особистої співпраці польського представника Є. Кшимовського з майором Бартіком. Так чи інакше,

²⁰ Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів*. – Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк, 1968. – Т. 1: 1920–1939. – С. 482.

документи архіву МЗС ЧР підтверджують існування польсько-чехословацької співпраці розвідувальних служб, яка стосувалася й української еміграції; а також – що Є. Кшимовський мав доступ до конфіскованого матеріалу й міг його скопіювати.

Найважливіший висновок, який випливає з документів МЗС Чехословаччини, полягає в тому, що жодної офіційної передачі документів ОУН до Польщі не було. Міністерство збирало інформацію про «архів Сеника», реагуючи на публікації про перебіг Варшавського процесу. Ані МЗС, ані канцелярії президента ЧР не було повідомлено про передачу українських архівів польській стороні. Така подія могла відбутися лише на неофіційному рівні.

Наостанок хотілося б висловити сподівання, що дослідження теми «архіву Сеника» матиме своє продовження. Ця проблема ще містить велику кількість нез'ясованих моментів, котрі перешкоджають якомога точнішому відтворенню подій.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1934 р., 5 листопада, м. Прага. Лист Президіального відділу МВС
до 2-го відділу МЗС

5 і 6 жовтня 1934 р. земським урядам у Празі, Брно, Братиславі та Ужгороді МВС телефонограмою було розіслано розпорядження про віднайдення та виселення 15 українських емігрантів. Із них 12 були виселені, а саме: Забавський Володимир, Барановський Ярослав, Хмельовський Олександр, Бойдуник Ярослав, Равич Дмитро, Кульчицький Євген, Волошин Іван, Дуб Іван, Жлудкін Федір, Чучкевич Євстахій Юліан, Мирович Роман, Пікуш Василь. Трьох не змогли виселити, оскільки Омелян Грабець перебував на військовій службі в Польщі, Володимир Мартинець разом з родиною покинув територію Чехословаччини 5 жовтня 1934 р., а Юрія Артюшенка не знайшли. Міністерство Внутрішніх Справ вимагає від Міністерства Закордонних Справ ужити всіх заходів, щоб названі вище емігранти не могли повернутися на територію ЧСР. У разі виявлення цих осіб на території країни, їх буде затримано та під наглядом відправлено з ЧСР до найближчої сусідньої держави, окрім Німеччини.

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1934 р. Інвентарний № 137602. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–5, не нумеровані.

№ 2

1936 р., 7 лютого, м. Прага. Доповідна записка референта Міллера
у справі т. зв. «архіву Сеника»

Додатки: 1936, 12 лютого, м. Львів, лист Консульства Чехословацької Республіки у Львові № 21 у справі українських терористів на Підкарпатській Русі; примірник газети «Gazeta Polska» від 3 січня 1936 р.

Зміст документа – див.: док. № 7, пункти 1, 4. Додаток не стосується до справи «архіву Сеника».

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 18386. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–6, не нумеровані.

№ 3

1936 р., 16 лютого, м. Варшава. Лист Посольства Чехословацької Республіки у Варшаві до МЗС у Празі у справі «архіву Сеника»

Серед українців існує переконання, що «архів Сеника» видали полякам або німці, або їхні агенти з оточення Є. Коновальця. Попри заяви поляків, що «архів Сеника» їм видали чехи, українці цьому не вірять. Адвокат др. Л. Ганкевич, приятель президента Т. Масарика ще з передвоєнного часу, заявляє, що за посередництвом висланої особи отримав від міністра закордонних справ д-ра Бенеша повідомлення, що чехи «архіву Сеника» полякам не видавали.

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 24601. Оригінал. Рукопис, машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–4, не нумеровані.

№ 4

1936 р., 17 лютого, м. Каунас.

Лист Посольства Чехословацької Республіки в Каунасі у справі документів про діяльність української еміграції

Міністр закордонних справ Литви Лазорайтіс порушив питання про документи, що стосуються діяльності української еміграції, які стали основою акту обвинувачення на Варшавському процесі. Посол Литви в Чехословаччині Тураускас при зустрічі з міністром Лазорайтісом поінформував його, що чехословацький Головний штаб передав польській стороні якісь документи. Міністр Лазорайтіс цікавиться цими документами, оскільки польський уряд звинуватив колишнього міністра закордонних справ Зауніуса в підтримці українських терористів. Міністр Лазорайтіс хотів би отримати відомості про зміст сконфіскованих документів.

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 25883. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. 1 арк., не нумерований.

№ 5

1936 р., 24, 26 лютого, м. Прага. Доповідна записка референта МЗС у справі т. зв. «архіву Сеника»

Литовський посол Тураускас просить дозволу на перегляд документів «архіву Сеника». Начальник інформаційного відділення празького поліцейного управління д-р Вислоужіл подав коротку біографічну довідку про О. Сеника. Відомості редактора Крейчі з

процесу у справі вбивства Перацького про те, що поляки хотіли використати Варшавський процес проти Чехословаччини для того, щоб назавжди зіпсувати стосунки галицьких українців з чехами. Для українських діячів дивним є те, що акт обвинувачення покликається на документи, виявлені в Празі і ніколи не згадує про матеріали, skonфісковані в Берліні у Ріхарда фон Ярого, офіцера української армії, який жив у Берліні і співпрацював з Є. Коновальцем. Обшук у нього проводили за участю працівника польського консульства в Берліні. На судовому засіданні на запитання адвоката д-ра Володимира Горбового, чи могла Чехословаччина видати Польщі «архів Сеника», свідок Володимир Старосольський дав відповідь, що це неможливо. Відповідь Міністерства Оборони на запит МЗВ (див. док. № 7, пункт 3). Відповідь МВС про справу «архіву Сеника» (див. док. № 7, пункт 6).

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 26493. Оригінал. Рукопис, машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–4, не нумеровані.

№ 6

1936 р., 29 лютого, м. Прага. Доповідна записка працівника МЗС у справі т. зв. «архіву Сеника»

Підполковник Остржіжек після проведеного розслідування в 2-му відділі Головного штабу повідомляє, що заступник начальника 2-го відділу полковник Соукуп пам'ятає, що двоє поліцейських в одностроях приносили у 2-ге відділення дві валізи з різними паперами. В одній були газети, брошури, книжки, фотографії, а в іншій – подібні матеріали і близько двадцяти документів. Що стосується часу, то полковник Соукуп вважає, що це було в 1931 чи 1932, але напевно не в 1934 році. Він припускає, що ці матеріали ніколи не були в управлінні поліції. Можливо, вони зберігалися в прокуратурі у Празі, а поліція лише доставила їх до 2-го відділу. Що стосується назви «архів Сеника», то полковник Соукуп вважає, що ця збірка матеріалів походить з різних джерел, зібрана поляками в Чехословаччині, Німеччині та інших країнах і нагромаджена за багато років. Політичним боком української справи Головний штаб почав займатися лише кілька років тому. До цього його діяльність обмежувалася лише питаннями адміністративного характеру, пов'язаними з перебуванням українських вояків, розміщених на різних об'єктах, що підлягають військовій юрисдикції. На польські заяви про підтримку з боку Чехословаччини українських військових та політичних організацій

полякам було запропоновано прислати свого представника, який би пересвідчився, що це неправда. Таким чином, до Праги прибув майор Є. Кшимовський.

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 29851. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–2, не нумеровані.

№ 7

1936 р., 28 березня, м. Прага. Реферат МЗС Чехословаччини
про т. зв. «архів Сеника»

Pro domo*:

1) До № 26.493 / II – 2 / 36: Начальник інфор[маційного] відді[лення] празь[кого] поліц[ійного] упр[авління] ро[б]. г. ** др. Вислоужіл*** подав телефонний запит на перегляд сконфіскованого матеріалу ОУН.

У таєм[них] акт[ах] Хроуст з відді[лу] II/2, знавець української мови від часу перебування на посаді аташе московської філії чехословацького представництва в Харкові, подав про цей перегляд повідомлення, додане до цієї доповіді.

2) Др. Мільде з канцелярії през[идента] респ[убліки] попросив телефоном про інформацію у справі архіву Сеника для пана канцлера.

3) Про цю інформацію просили також ч[ехо]с[ловацькі] посольства у Варшаві й Каунасі (див. наші 24.601 і 25.883 / II-2/36 -).

4) Про справу усно просив інформацій литовський посол Тураускас. – Немає заперечень, щоби дати йому можливість переглянути документальний матеріал ОУН, наявний в управлінні поліц[ії] (Порів[н.] інформацію sub.**** VI).

Таємно!*****

Х Інформація про т. зв. архів Сеника.

I. «Wiadomości Ukraińskie»*****, що виходять у Варшаві і що містили повідомлення з процесу у справі вбивства міністра Перацького, так подали свідчення майора польського генерального штабу Єжи Кшимовського: «Свідок дізнався про огляд у Сеника (котрий мав литовський паспорт на прізвище Біскаускас), Яр[ослава] Барановського, Забавського, Чучкевича, Волод[имира] Мартинця, Євг[ена] Кульчицького і Дмитра Равича в жовтні 1934 р. Свідок знає, що міститься в документах, знайдених під час цих обшуків. Свідок подав до

* Для власного вжитку (лат.).

** Абревіатура не розшифрована.

*** Тут і далі – підкреслення згідно з оригіналом.

**** Під (лат.).

***** Написано рукою чорнилом чорного кольору.

***** Назву газети наведено польською мовою.

суду інструкцію військового вишколу ОУН (Організації Українських Націоналістів), документ про організацію ОУН і програму вишколу в таборі ОУН. На запитання адвоката д-ра Ганкевича, яким чином ці документи потрапили до рук польських служб, свідок не відповів, покликавшись на обов'язок зберігати таємницю у службових справах. Суд відхилив подання адвоката щодо звільнення свідка від обов'язку зберігати у цій службовій справі таємницю».

II. МЗС у грудні 1935 р. подало запити до міністерств національної оборони і внутрішніх справ про те, що їм відомо про «архів Сеника».* МЗС 9 грудня 1935 р. додатково надіслало обом міністерствам інформацію про те, що варшавський урядовий журнал «Kurjer Poranny» 4 грудня 1935 р. почав публікувати копії листів, які провідник ОУН полк[овник] Євген Коновалець писав Сеникові і які були skonфісковані у Празі й компрометують колишнього литовського міністра закордонних справ Зауніуса.

III. М[іністерство] Н[аціональної] О[борони] листом № 20.575 від 6 лютого 1936 р. дало таку відповідь: «На основі огляду документального матеріалу 2-им відділом Головн[ого] штабу було виявлено, що там немає жодних документів з архіву українського терориста Сеника. 2-й відділ Головн[ого] штабу попросили в 1934 р. позичити для перегляду письмовий матеріал, конфіскований під час домашніх обшуків у Барановського, Сеника і товаришів. Про те, що цей матеріал чи якась його частина були передані майору польської армії Кшимовському, який працював при польському військовому аташе в Празі, у 2-му відділі Гол[овного] штабу, немає жодних офіційних записів. Утім, 2-й відділ Гол[овного] штабу виявив, що майор Кшимовський таки бачив документальний матеріал Барановського, Сеника і спільн[иків], і не відкидає можливості того, що йому вдалося зробити виписки чи фотознімки деяких документів. Письмовий матеріал, конфіскований у Барановського, Сеника і спільн[иків], був після вивчення в 2-му відділі Гол[овного] штабу повернений поліційному управлінню в Празі».

IV. Дня 6 лютого 1936 р. до МЗС прийшов заступник начальника 2-го відді[лу] Гол[овного] шт[абу], який повідомив: «Проект відповіді на письмовий запит МЗС опрацьований, а затриманий через слідство, що проходить у справі. Крім того, у 2-му відділі Гол[овного] шт[абу] були проведені особові зміни, зокрема, референта, котрий раніше займався цими питаннями, там вже немає. – Під час співпраці чехословацького і польського Головних штабів відбувалися зустрічі призначених офіцерів у Празі або у Варшаві, де зокрема відбувався взаємний обмін повідомленнями про Німеччину. Протягом трьох років, до осені 1934 р.,

* Тут примітка: «Продовження на вкладці». Далі наведено текст вкладки.

до польського військового аташе в Празі був неофіційно прикріплений майор Єжи Кшимовський, який, як зв'язковий офіцер, мав контакти з чехослов[ацьким] Головн[им] штабом, і його функції мали, зокрема, полягати в обміні отриманою інформацією про діяльність українців. Метою було повідомити Гол[овному] штабові, що в Чехословаччині українську еміграцію не використовують в агітації й акціях проти Польщі. Практично діяльність Кшимовського виявилася так: чехословацька поліція 1934 року конфіскувала в українця Сеника документальний матеріал. Цей значний за обсягом матеріал був надісланий до Головн[ого] штабу, щоби з ним ознайомилися референти, котрі його переглянули й опрацювали; цих референтів там уже нема, залишилися тільки записи. Після перегляду архів було повернуто до управління поліції в Празі. Очевидно, що Кшимовський, повністю чи лише частково, отримав цей матеріал для перегляду, і не виключено, що він міг зробити собі копії та знімки. Після Кшимовського до Праги приїхав його наступник капітан Квецінський, але він виїхав з Праги наприкінці 1935 року, коли в Гол[овному] штабі йому дали зрозуміти, що його присутність у Празі надалі недоцільна. Що ж було в архіві Сеника, із записів 2-го відділу Гол[овного] штабу точно встановити не можна».

V. Міністерство внутрішніх справ чи resp[onso]* управління поліції в Празі доповідною запискою від 19 лютого 1936 р. № 3931/ през[идія] повідомило:

«Мирон Сенек (false** Михайло Сеник), нар. 1892 р. в Яворові в Польщі, був у 1926 р. вигнаний hlavnoslužnovskym*** урядом у Рахові за підозрою в шпіонажі на користь СРСР. Але не був покараний, бо раптово зник. У Празі він тимчасово затримувався у студента Берджіха Белоглавки. А тому в Празі у Сенека не можна було провести домашній обшук і знайти архів чи ще якийсь матеріал. Якийсь матеріал про справи української еміграції в Чехословаччині польські служби могли отримати, але, звичайно, неофіційно».

VI. На повторний запит з боку МЗС**** про справу т. зв. «архіву Сеника» поліційне управління в Празі телефонограмою повідомило, що там у двох ручних валізах містяться матеріали, сконфісковані у членів ОУН. МЗС після перегляду виявило, що там є, зокрема, українські часописи, вирізки з чеських газет, копії кореспонденції з американськими українцями, які матеріально підтримують цей рух, неповний нарис Організації Українських Націоналістів у Польщі без згадування

* Відповідне (лат.).

** Тут: він же (лат.).

*** Слово не вдалося перекласти.

**** Напис над рядком чорним чорнилом.

імен, списки американських українців, звернення до польських воєнків української національності. Про ОУН у Чехословаччині є лише невеликі згадки, напр.: «Сеник уживає псевдоніми Канцлер, Урбан, а в Празі мешкав під прізвищем Грибівський. Інженер П. Василюк в Нелагозеві рекомендує інж[енера] д-ра хімії Леоніда Мосендза, що працює на цукроварні в Рудниці, для виготовлення бомб. Празький дописувач Чебрівський буде підписуватись П. Че-ренко, де П. перед прізвищем означає Прага. Д-р Дмитро Демчук у Празі був уповноважений брати в поштової служби газетні марки».

VII. Редактор Крейчі про процес щодо вбивства Перацького конфіденційно повідомив таке: «Поляки хочуть використати Варшавський процес проти Чехословаччини, аби між нею і галицькими українцями вже ніколи не могло бути згоди. Українці скаржаться на поляків щодо видачі “архіву Сеника”. Для українських діячів очевидно, що публічне звинувачення може будуватися тільки на матеріалі, знайденому в Празі, а не на документах, skonфіскованих у Берліні. Мовляв, Сеник не міг мати стільки матеріалів. Набагато більше документів skonфіскували німецькі служби в Берліні в колишнього австрійського полковн[ика] Ріхарда фон Ярого, що був пізніше офіцером української бригади, з якої втік 1920 р. до Чехословаччини. Ярий 15 років жив у Берліні і працював з Коновальцем. Обшук у Ярого відбувався за участі службовця польського консульства в Берліні».

VIII. МЗС вважає, що, крім матеріалів, які вдалося роздобути польській розвідувальній службі в Чехословаччині через необережність відповідних чехослов[ацьких] органів, т. зв. «архів Сеника», яким поляки оперували під час Варшавського процесу проти вбивць міністра Перацького, складається головню з документів, які або походять прямо з німецького інформаційного бюро, або були передані полякам пронімецьки налаштованими українцями, котрі мають зв'язки з німецькими службами.

У Празі, 31 березня 1936 р.

Відп[равлення] І.

Н[омер] на початку

Справа і дода[ток]

Таємно.

Канцелярії президента республіки

(на руки панові канцлеру д-ру Пржемыслові Шамалі)*

У додатку МЗС пересилає повідомлення про т. зв. «архів Сеника». Справою цікавився пан канцлер.**

* Речення закреслене.

** Дописано рукою.

Відп[равлення] II.

Н[омер] спереду

Справа і додаток

До н[омера] 1728/36 від 16.11.[19]36 [р.]

Таємно!*

Посольству Ч[ехо]с[ловацької] Р[еспубліки]

(особисто в руки панові послу д-ру Юраю Славіку** начальнику служби) у Варшаві.

У додатку МЗС пересилає повідомлення про т. зв. «архів Сеника» лише для особистої інформації.

Відп[равлення] III.

Н[омер] спереду

Справа і додаток

До н[омера] 51/36 конфід[енційно] за 17.11.[19]36 [р.]

Таємно!

Для особистої інформації.***

Посольству Ч[ехо]с[ловацької] Р[еспубліки]

(особисто**** в руки панові начальникові служби) в Каунасі.

МЗС пересилає інформацію про т. зв. «архів Сеника» строго для особистого використання. Пана д-ра Тураускаса, литовського посла у Празі, буде про його зміст поінформовано усно.

1/IV (підпис)

Канцелярія: зроблено чотири копії донесення

Відправлення: додано до кожного відправлення по 1 копії донесення і додатку***** (підпис)

(підпис) 31/3

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 43558. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–4, не нумеровані.

* *Написано рукою.*

** *Чотири слова закреслено.*

*** *Написано рукою.*

**** *Написано рукою.*

***** *Два слова дописані рукою.*

1936 р., 24 березня, м. Прага. Звіт референта Хроуста

про перегляд «архіву Сеника»

Додаток II до реф[ерату] № 43558/II-2/36

Звіт див. таємн[ий] док[умент] Хроуста (Відд[іл] II/2 МЗС) про перегляд т. зв. «архіву Сеника».*

Згідно з розпорядженням МЗС, я дня 20 цього місяця пішов до інформаційного відділення управління поліції в Празі, щоб переглянути skonфісковані матеріали української національної організації.

Радник поліції п[ан] д-р. Вислоужіл охоче представив мене референтові від таємн[их] док[ументів] Пфлянцру і наказав йому, щоб той негайно і повністю задовольняв мої прохання, що стосуються справи, а також дав необхідні матеріали.

Сконфісковані матеріали складені у двох ручних валізах. Переважно це – часописи (українські, вирізки з чеськ[их] газет), копії листування з американськими українцями, котрі були і є, судячи з усього, головними фінансистами цілого руху, організаційні нотатки (неповний нарис) про ОУН у Польщі, без вказування імен, і списки американських українців. Є там також кілька звернень до польських вояків української національності.

Про організацію в ЧСР є тільки такі скупі** факти:

Наприклад: 1) Сеник використовує псевдоніми: Канцлер, Урбан. У Празі він жив під іменем О. Грибівський.

2) Інж[енер] П. Василюк (Нелагозеве) 1932 р. рекомендує д-ра інж. хімії Леоніда Мосендза (цукровий завод Рудниці) для роботи з виготовлення бомб.

3) Празький кореспондент Чебрівський буде підписуватися П. Чеб-ренко (П. перед прізвищем означає Прага).

4) Д-р Дмитро Демчук, Прага, був уповноважений брати у поштової службі газетні марки (1930 р.)

У цьому матеріалі, який мені ласкаво надали і який я обіцяв після перегляду повернути, можуть виявитися лише деякі імена, але не діяльність.

З поштових квитанцій видно, на які адреси розсилалися газети.

24/ III[19]36 [р.]

Хроуст

Бачив 1 / 4 (підпис)

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 43558. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 5, не нумерований.

* Два речення написані рукою.

** Слово написане рукою.

1936 р., 31 березня, м. Прага. Повідомлення референта
про зміст «архіву Сеника»

Pro domo*:

Матеріали, про які йдеться in dorso** містять:

Шифри, які використовують ОУН і УВО (Організація Українських Націоналістів і Українська Військова Організація), позначені червоними цифрами 415, нібито номером українського архіву.

Примітки, написані Сеником, котрий використовував псевдоніми Канцлер, Урбан, і які стосуються організаційної діяльності УВО в Польщі (червона цифра 6).

Виписки з касової книги часопису ОУН «Розбудова Нації», що видається в Празі; (черв[она] цифра 322);

Записи про зустрічі «Організації державного відродження України» в Нантікоуку, штат Пенсільванія, США (черв[она] цифра 15).

Адресну книгу прибічників ОУН у США.

Квитанції про дрібні витрати (черв[она] цифра 121).

Відривну записну книжку з різними адресами.

Записник з примітками про події в русі ОУН.

Адресну книгу центрального комітету «Організації державного відродження України» в Нью-Йорку.

Фінансові документи про друковані матеріали пропагандистського характеру.

Поштові квитанції на відіслані листи та бланки.

Адреси на опаски для друкованих матеріалів для прихильників руху ОУН в Америці та Югославії.

Конверт з адресою: Шановному пану Омеляну Грибівському. Редакція «Реп'яха» (для О[меляна] Г[рибівського]). Поштова скринька № 39. Прага – Виногради. Чехословачина.

Відсилач: Михайло Каришин, 664 Амстердам Авеню, Нью-Йорк.

Пізніше Сеник використовував у Празі псевдонім О. Грибівський. Порівн[яй] пункт VI інформації в документі № 43558/II-2/36.

У Празі дня 31 березня 1936 р. (підпис)

Бачив 10 / 4 (підпис)

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний № 43558. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 5 зв., не нумерований.

* Для власного вжитку (лат.).

** На звороті (лат.).

1936 р., 9 квітня, м. Прага. Запис розмови начальника відділу II/2 і референта Міністерства Закордонних Справ Чехословацької Республіки з литовським послом Тураускасом, яка відбулася 7 квітня 1936 р. в справі т. зв. «архіву Сеника». Додаток:

Донесення Посольства Чехословацької Республіки в Каунасі з приводу процесу з убивства Перацького і Литва від 27 грудня 1935 р. Литовському послу Тураускасу було надано інформацію про т. зв. «архів Сеника», згідно з документом № 43558 (з пункту IV було повідомлено тільки те, що майор Є. Кшимовський був призначений до польського військового аташе у Празі у 1934–1935 рр.)

Послу була надана можливість переглянути документальний матеріал, skonфіскований празькою поліцією у Сеника і його спільників. Посол, переглядаючи цей матеріал, цікавився тільки документами, що мали стосунок до Литви. Крім кількох литовських імен з шифрового коду записав псевдонім Сеника Омелян Грибівський. Розшукував у матеріалах згадки про колишнього литовського міністра Зауніуса.

Посол Тураускас просив, якщо МЗС стане щось відомо про розмови Є. Коновальця з міністром Зауніусом, – повідомити йому про це, а також про можливе потрапляння до рук поляків документа ОУН, який має стосунок до Литви. Литва хоче бути готовою на випадок, якщо Польща подасть скаргу до Ліги Націй.

Додаток. Копія документа чехословацького посольства в Каунасі № 398/35-таємно від 27 грудня 1935 р. На Варшавському процесі про вбивство міністра Перацького литовську владу було звинувачено в підтримці українського терористичного руху. Польське МЗС покликається на лист Є. Коновальця до О. Сеника з детальним описом розмови Є. Коновальця з міністром закордонних справ Литви д-ром Зауніусом. МЗС Литви відреагувало заявою від 21 листопада, що литовська влада ніколи не допомагала українській терористичній організації ані фінансово, ані видачею паспортів чи віз. На території Литви не існувало експозитури такої організації, а лише Українсько-Литовське товариство. 2 грудня 1935 р. д-р Зауніус в інтерв'ю газеті «Сьогодні» заявив, що він дійсно мав розмову з Є. Коновальцем і цікавився українською справою. Це інтерв'ю викликало великий скандал у литовських урядових колах.

Архів МЗС ЧР. Сейфові документи II/2. Картон 1936 р. Інвентарний №. 49529. Оригінал. Машинопис. Мова – чеська. Арк. 1–4, не нумеровані.